

ÇÖLDE DİRENİŞ VE SANAT: ÖMER MUHTAR, KADDAFİ VE MUSTAFA AKKAD

“

Zaferin de kaybetmenin de karmaşık bir hal aldığı Libya; Ortadoğu ve Afrika çöllerinin trajik mirasının izlerini sıcağı sıcağına taşımayı sürdürmektedir. Uçsuz bucaksız çöllerindeki özgün ve kadim Bedevi dokuları ve sadaları bastırılmakta, bu susuz coğrafyalar acı çığlıklarla doldurulmakta ve kanla sulanmaktadır.

”

Doç. Dr. Sertaç T. Demir

Gümüşhane Üniversitesi

“Ruhun üç değişmesini anlatacağım size. Ruhun deve, devenin aslan ve sonunda aslanın çocuk oluşunu”, diye başlar Friedrich Nietzsche “Üç Değişme Üzerine” başlıklı anlatısına. Ve şöyle devam eder: “Dirençli ruh, hayli ağır yüklerin altına girer: yükünü almış deve nasıl vurursa kendini çöl yoluna, ruh da öylece yollarını kendi çölüne. Fakat en ıssız bir çölde ikinci değişim gerçekleşir; burada ruh aslanlaşır, özgürlüğünü sağlamayı, kendi çölünün egemeni olmayı diler”. Çöl, insanın kaybolduğu yer gibi görünür ilk başta. Oysa o, kendi olma veya kendini bulmanın yur-

Ömer Muhtar yakalandıktan sonra. Elleri zincirli olmasına rağmen halinde herhangi bir korku ya da tereddüt ifadesi yoktur. Bu fotoğraf Libya Direnişi'nin de sembollerindedir.

dudur. Çöl susuzluğa eşittir. Yalnızca suya değil; talip olmaya, birlikte olmaya, bütün olmaya dair bir susuzluktur bu. Olanca verimsiz ve çorak çağrışımlarına rağmen çöl, medeniyetleri inşa eden yüksek düşüncenin kıvılcıklarının ateşe dönüştüğü yerdir.

Faniliğinin ve ufacıklığının inşa olduğu çöl yaşamının sonunda insan, yaşadığı zaman ve mekânı aşan fetihlere kapılar bulur. Öyle ki zamanla bu insanların öncüleri, kitleleri izinde yürüten meşalelere dönüşürler. Onların varlıklarından yayılan harekete-geçirici etki, ömürleriyle sınırlanmış dünyayı aşar. Libya direnişinin sembol ismi olan ve “Çöl Aslanı” lakabıyla tanınan Ömer Muhtar bu öncülerden biridir. İdama götürülürken şöyle der Ömer Muhtar: “Biz Allah’a aitiz ve O’na döneceğiz. Teslim olmayız; ya kazanırız ya da bu

uğurda ölürüz. Sizler bizimle savaştınız. Bizden sonraki nesillerle de savaşacaksınız. Bana gelince... Ben cellatlarımdan daha uzun yaşayacağım”. Bu sözler, şehadetinin ardından henüz bir asır geçmemişken ülkesi Libya’yı da etkileyen Arap Baharı sürecinin mottolarından olmuştur.

Ömer Muhtar'dan Muammer Kaddafi'ye

Zaferin de kaybetmenin de karmaşık bir hal aldığı Libya; Ortadoğu ve Afrika çöllerinin trajik mirasının izlerini sıcağı sıcağına taşımayı sürdürmektedir. Uçsuz bucaksız çöllerindeki özgün ve kadim Bedevi dokuları ve sadaları bastırılmakta, bu susuz coğrafyalar acı çığlıklarla doldurulmakta ve kanla sulanmaktadır. Özgürlük söylemlerinin iyiden iyiye anlam yitimine uğradığı günümüz Libya’sı bugün saldırılar, infazlar, kaos ve istikrarsızlıklarla boğuşmaktadır. Yönetimi darbeyle ele geçirmiş ve kırk iki yıl boyunca ülkeyi yönetmiş Muammer Kaddafi'den sonraki Libya, yeniden-kuruluş coşkusunun uzun sürmediği, aksine daha derin bir açmazların içine düştüğü bir ülke olmuştur.

Bölgede “diktatörlerin sonu”nu hedefleyen formül, öngörülerin

ötesinde başkalaşmış ve göbeği dışarıya bağlı mikro-diktatörlerin yükselişine zemin hazırlamıştır. Libya, bu kez dış müdahalelere açık hem silahlı hem de diplomatik iktidar kavgalarının merkezi olmuştur. Öyle ki bugün bile uluslararası toplum tarafından tanınan meşru hükümet, başta Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere Fransa ve Rusya tarafından desteklenen darbeci Hafter milisleri tarafından yok edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, Muammer Kaddafi'nin linç edilerek öldürülmesinden birkaç yıl önce hem Birleşmiş Milletler toplantısı hem de Arap Birliği zirvesinde ortaya koyduğu tespitleri birebir doğrulamıştır.

Kaddafi'ye göre, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin kurduğu hakimiyet adletsiz ve çıkar temellidir. Dahası bu ülkeler, yarım asırlık çatışma atmosferinin ve özellikle Afrika kıtasında yoğunlaşan sömürgecinin de kaynağıdır. Kaddafi için tek kusur bu devletlerde değildir. Arap Zirvesi'nde diğer ülke Arap ülke yöneticilerinin alaycı bir şekilde gülerken dinlediği Kaddafi, geleceğe dair güçlü göndermeleri olan açık sözlü bir özeleştirici getirmiştir: *"Bizim ülkelerimiz işgal edildi. Irak'ın işgal ve yok edilmesinin ve bir milyona yakın insanın ölmesini sebebi nedir? Niye Irak? Sebep nedir? Bin Ladin Iraklı mı? Hayır, değil... Yabancı bir güç gelir, bir Arap ülkesini işgal eder ve başkasını asar. Ve biz burada oyun dışında oturup, geçersiziz... Bu oda dışında ortak hiçbir şeyimiz yok... Tüm Arap liderleri asılarak idam edildi. Ama kenarda oturuyoruz. Neden? Bir sonraki siz olabilirsiniz...*

niz... Maalesef söylemeliyim ki, birbirimizin düşmanınız. Birbirimizden nefret ediyorsunuz, birbirimizi kandırıyoruz. Birimizin başına bir şey geldiğinde 'oh olsun' diyoruz. Birbirimize karşı komplo kuruyorsunuz". Bu sözler, işgalci Benito Mussolini İtalya'sına karşı tüm varlığıyla mücadele eden Ömer Muhtar'dan sonra yalnızca Libya'nın değil, aynı safta olması gereken "kardeş" ülkelerin geldiği dramatik durumu izah etmektedir. Bu durum, Ömer Muhtar'dan miras kalan ruhla çelişmektedir.

1860 yılında Libya'da Cebel Ahdar'da doğan Ömer Muhtar, dikkat çekici ilk mücadelesini on dokuzuncu yüzyıl sonunda Çad'da misyonerlik ve sömürgecilik faaliyetleri yürüten Fransızlara karşı vermiştir. İtalyan Komutan Graziani'ye göre Ömer Muhtar atik, zeki, bilgili, dirayetli, özverili ve tavizsiz biridir. Dahası, lider olmasına rağmen fakir ve gösterişsizdir. Köklü bir tarihe sahip olan ve Finikeliler'e, Kartacalılar'a, Romalılar'a ve sonra da Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış olan Libya, 1911 yılında İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu süreçte Ömer Muhtar'ın kendilerine tam 22 yıl boyunca direndiği İtalyanlar birçok insanlık dışı yıkıma neden olmuştur.

Ömer Muhtar'ın bu efsanevi konumu, milli kimlik oluşturmak isteyen Kaddafi için her zaman değerli olmuştur. Bu nedenle Ömer Muhtar üzerinden Libya direnişini anlatan bir film çekmesi yönünde meşhur yönetmen Mustafa Akkad'ı ikna eden Kaddafi, tüm süreci finanse etmiştir. Akkad ile Kaddafi arasındaki işbirliği, esasında bugüne kadar yapılmış en iyi İslami

Kaddafi, dönemin İtalya Başbakanı Berlusconi ile buluşmasında Ömer Muhtar'ın sembol fotoğrafını göğsünde taşıyarak görülür. Bu, tarihsel bir göndermedir.

yapımlardan olan "Çağrı" filmi surecine dayanmaktadır. Buna göre, Çağrı filminin -esasında Kaddafi'nin Arap Zirvesi'nde altını çizdiği çeşitli siyasi ve ekonomik açmazların da bir sonucu olarak yarım kalma ihtimali belirince- tüm film ekibini Kaddafi Libya'ya davet etmiş ve tamamlanması için gerekli her türlü desteği sağlamıştır.

“

Mustafa Akkad, aşın titiz ve edepli bir sinema dilini önelemiştir. Çöllerde başlayan ama dünyaya yayılan bir inancın ve medeniyetin izlerini sürüp, bunu hem Müslümanlara hem de tüm insanlığa anlatma ihtiyacı duymuştur. Akkad sinemasının özü budur.

”

Efsane Yönetmenden Destansı Anlatı

1930 Halep doğumlu Suriye asıllı Amerikalı yönetmen Mustafa Akkad, genç yaşta yokluklar içinde gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde iyi bir lisans eğitimi almış ve yönetmen Sam Peckinpah'ın yanında pişmiştir. Müslüman coğrafyada özellikle "Çağrı" (1976),

“Er-Risale” (1976) ve “Çöl Aslanı: Ömer Muhtar” (1981) filmleriyle tanınan Akkad, “Halloween” filmlerinin de yapımıcılığı üstlenmiştir. Ünlü aktör Anthony Quinn’in önce Hz. Hamza, sonra da Ömer Muhtar rolünü olağanüstü bir başarıyla üstlenerek bir bakıma yeniden doğduğu bu filmlerinde Mustafa Akkad, aşırı titiz ve edepli bir sinema dilini öncelmiştir. Çöllerde başlayan ama dünyaya yayılan bir inancın ve medeniyetin izlerini sürüp, bunu hem Müslümanlara hem de tüm insanlığa anlatma ihtiyacı duymuştur. Akkad sinemasının özü budur.

Örnek şahsiyet Ömer Muhtar’ın kahramanlığı etrafında İtalyan işgalini ve Libya direnişini ele alan film, uzun yıllar boyu İtalya’da yasaklı kalmıştır. Faşist lider Mussolini’nin de iktidarda olduğu 1929 ila 1931 arası döneme odaklanan film, güçlü ordu ve silahlar karşısında köylü ve bedevilere önderlik eden bir kahramanın ve halkının direniş ruhunu yansıtmıştır. İlk sahnede belirtildiği gibi gerçek olay ve kişilere dayanan film, Ömer Muhtar’ın idam edilişiyile son bulsa da Mustafa Akkad’ın sahici ve içten sinema tarzı hem bu filmi hem de Libya direnişini unutulmazlar listesine kazandırmıştır. Bu değer, filmin gösterildiği dönemde elde ettiği gişe hasılatlarına ve eleştirmelerin övgülerine yeterince yansımaya da zamanla daha iyi anlaşılacaktır.

Ömer Muhtar filminde Akkad’ın İslami hassasiyet üzerine kurulu sanat anlayışı, ince iççiliğiyle birleşmiştir. Öyle ki, örneğin Mussolini rolündeki Rod Steiger’in saç tıraşını bizatihi Mussolini’nin ber-

berini getirtmek suretiyle yaptırdığı söylenir. Otuz beş milyon dolara mal olan filmi finanse eden Kad-dafi, çöl ortasına inşa ettirdiği köye sürekli olarak erzak göndermiştir. Ayrıca beş bin ordu personeli, filmdeki direnişçilerle İtalyan askerlerini oynamak üzere tahsis edilmiştir. Bu arada bu direniş boyunca on binlerce insanın savaş suçları işlenerek “Libya Soykırımı” olarak tanımlanan süreçte şehit edildiği eklenmelidir. 2008 yılında bir anlaşma metni üzerinden dönemin İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi bu yapılanlardan ötürü Kaddafi nezdinde Libya halkından özür dilemiştir. Kaddafi bu anlaşma törenine, Ömer Muhtar’ın yakalandıktan sonra çekilen o meşhur fotoğrafındaki kıyafete benzer bir kıyafet giymiştir. Bu, geleceğin inşasında tarihsel hafızanın gücüne dair dikkat çekici bir örnektir.

“

Ömer Muhtar yabancı bir devlet tarafından 16 Eylül 1931’de idam edilerek şehit edilmiş, Kaddafi ise 20 Ekim 2011’de sonuç itibarıyla kendi halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Esasında hiçbir silahlı mücadelenin içinde bulunmayan Müslüman sanatçı Mustafa Akkad ise Ürdün’ün başkenti Amman’da kaldığı otele düzenlenen terör saldırısında kızıyla birlikte katledilmiştir.

”

Sonuç

Çölün hafızası güçlüdür. Çünkü kalabalık bir gündemi yoktur. Bu

açıdan Ömer Muhtar, onun filmini yapmış olan Mustafa Akkad ve bu filmlerin yapılmasına önyak olmuş Muammer Kaddafi; farklı düzey, kalite, anlam ve değerde de olsa “ortak bir çöl yazgısı”nı yansıtmaktadır. Bu yazgı onları yalnızca ortak bir anlatıda değil, benzer bir sonda da buluşturmuştur. Ömer Muhtar yabancı bir devlet tarafından 16 Eylül 1931’de idam edilerek şehit edilmiş, Kaddafi ise 20 Ekim 2011’de sonuç itibarıyla kendi halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Esasında hiçbir silahlı mücadelenin içinde bulunmayan Müslüman sanatçı Mustafa Akkad ise Ürdün’ün başkenti Amman’da kaldığı otele düzenlenen terör saldırısında kızıyla birlikte katledilmiştir. Selahaddin Eyyubi, İstanbul’un Fethi ve Endülüs üzerine yapmak istediği filmlerin hayali yarım kalmıştır. Fakat Akkad’ın temsil ettiği anlayış, ardından gelenler için aydınlatıcı olmuştur.

Kaddafi’nin ölümü ise linç edilişinin video kayıtlarının olması nedeniyle bir bakıma ayırt edicidir. Gerçekten de sinema, sanki artık izlediğimiz değil de yaşadığımız şeyin kendisi gibidir. Bunun profesyonel bir elden çıkıp çıkmaması ise çok da önemli değildir. Kaddafi ve oğlu Mutasım’ın ölü bedenlerinin teşhir edilişi ve önünde çekilen selfie’ler, görüntü çağının geldiği noktayı işaretlemektedir. Kaddafi ve oğlunun cenazeleri Sahra Çölü’nün kimsenin bilmediği bir yerine gömülmüştür. Yani çölde başlayan hikâyeye, yine çölde bitmiştir. Fakat çölde dirençli ruhların, aslanların ve develerin hikayesi hiçbir zaman son bulmayacaktır. ■